

Alojzij Pavel Florjančič

GREGORIN-TOMINČEV PASIJON IN DUHOVNA DRAMA PRI SLOVENCIH V 20. STOLETJU

*Posvečeno 145 letnici slovenskega Dramatičnega društva
in 120 letnici slovenskega narodnega gledališča.*

UVOD

V lanski številki naše pasijonske revije smo predstavili do tedaj še nenatisnjeni Finžgarjev pasijon, letos pa je prišlo na vrsto drugo, prav tako do sedaj nenatisnjeno besedilo pasijonske igre I. N. R. I., ki sta ga leta 1928 napisala Edvard Gregorin in Roman Tominec. V nadaljevanju bomo na kratko predstavili samo delo in oba pisca, ker sta širšemu krogu bralcev, v nasprotju z lani objavljenim pasijonskim avtorjem Franom Saleškim Finžgarjem, manj znana ali celo neznanata. Lansko leto smo podali poenostavljen pregled duhovne drame pri Slovencih v 19. stoletju, letos to poskušamo v nadaljevanju storiti tudi za 20. stoletje.

Morda ne bo odveč, da na začetku spregovorimo nekaj malega o nazivu duhovna drama, kamor smo uvrstili obe pasijonski noviteti v našem lanskem in letošnjem prispevku.

Niko Kuret (1906–1995), etnolog, romanist in komparativist, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, med drugim mednarodno priznan strokovnjak za pasijonske igre, je leta 1981 v svojem delu *Duhovna drama*¹ uvodoma opredelil ta pojem takole: »Duhovna drama jemlje tematiko iz religiozne sfere, ki jo na tem mestu omejujem na krščanski kulturni krog,« in nadaljuje: »pridevnik *duhoven* se tudi v slovenščini ne nanaša samo na »duh, duhá, ampak pomeni tudi »verski, religiozen« (Slovar slovenskega knjižnega jezika I, 1970; tako že Pleteršnikov slovar I iz leta 1894, kjer je razvidno podobno nemško razlikovanje »geistig, geistlich«). V pomenu »verski, religiozen« ga je v tisku pri nas prvi uporabil Matija Klombner, ko je leta 1563 pod Trubarjevim imenom izdal *Ene duhovne peisni* (Kuret 1981, str. 5). Isti avtor na naslednji strani sklene: »Duhovna drama je po svojem nastanku in po svojem razvoju religiozno »angažirana«. Doseči hoče duhovni dvig in poglobitev ter krščansko očiščenje (katharzis) gledalcev. K njej zato ne prištevam dram z religiozno tematiko, ki jim je religiozna angažiranost tuja (Wilde, Giradau idr.)«.

Že v Kuretovem tolmačenju pojma duhovna drama zasledimo torej tendenco povezovanja s krščanskim kulturnim krogom, na katerega se omejuje. Posamezne

zvrsti duhovne drame se da seveda bolj natančno opredeliti: verska drama, liturgična drama, biblična drama, legendna drama in še natančnejše, misterij, mirakel, moraliteta, pasijon kot igra ali procesija in podobno, kot to še vedno učijo na slovenistiki Filozofske fakultete. Tako poimenovanje je prevzela tudi Enciklopedija Slovenije v geslu Duhovna drama² in podobno tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika.

Včasih taka presplošna, za nekatere tudi zavestno tendenčna opredelitev, ki bi lahko pomenila enačenje duhovnosti z verovanjem, vero, religijo, morda kar s krščanstvom, če ne celo s katolištvom, nekatere moti, tudi nekatere slaviste, literate in dramske strokovnjake. Da te dileme niso kaj novega, se lahko prepričamo že leta 1940 v spisku dramskih naslovov Prosvetne zveze, kjer za priporočljive igre priporočajo »duhovne in verske igre« kot primerne za katoliško usmerjene ljudske odre, pa tudi v današnjem času nekateri pisci dodatno, torej podrobneje, označijo zvrst v oklepaju, na primer: *Duhovna (religiozna) drama*, glej: Stržinar (2003), pa čeprav avtorica stori to le na enem mestu in pri tem raje uporabi bolj »sprejemljiv« izraz religiozna kakor verska drama.

V današnji, tako imenovani »postmoderni«, dobi ustvarjalci pogosto iščejo navdihe in vire za svoja dela iz različnih kulturnih, duhovnih in verskih okolij, jih kombinirajo, združujejo in na ta način soustvarjajo globalistične »multi-kulti« produkte. Eden takih primerov je knjiga *Prebujenje v svetlobo* plodovitega slovenskega dramskega pisca, dramaturga, sicer ezoterika in deklariranega budista, Vilija Ravnjaka. Njegova umetniška predelava mističnih obredov Egipčanske knjige mrtvih (v prevodu Pert em hru) bi lahko služila za potrjevanje univerzalnosti izraza duhovna drama, čeprav jo konvencionalno (vsaj do sedaj) pod tem imenom razumemo kot sinonim za versko dramo krščanskega sveta, ki je zrasel na grških, rimskih in judovskih temeljih. Religiozne teme in simboliko sodobni avtorji pogosto uporabijo v prenesenem, simboličnem smislu, tudi kot parodijo, v skrajnih primerih včasih kot provokacijo ali celo blasfemijo. S tem želijo podati razpetost med tradicionalno in osebno normo, med duhom in telesom, odtujenostjo in nihilističnim absurdom, svetostjo in grehom ali pa preprosto želijo s »svetim« zbuditi publiciteto. Ni naključje, da se to izrazito pojavi in opazi pri piscih moderne in ekspresionizma, kot sta Cankar in Pregelj, ali v novejšem času pri Dominiku Smoletu v njegovem Krstu pri Savici (1968); podobno Miha Remec: Škofovski kres (Kres pri Savici) 1969; Dimitrij Rupel: Job (1982); Marjan Rožanc: Prizori s hudičem (1986), Lectio Divina (1988); Sergej Verč: Evangelij po Judi (1988); Marjan Tomšič: Jezus Križani (1992); Meta Hočevar: Škofjeloški pasijon (2000).

Pri našem izvajanju zato ostajamo pri Kuretovi opredelitvi pojma duhovna drama, pa naj si bo dramsko delo »visoke« literature in poklicnih odrov ali pa ljudske igre in za ljubiteljske odre. Mislimo pa, da ni nič narobe, če uporabimo tudi

izraz verska dramatika ali igra, lahko pa bi tudi napisali literatura ali dramatika z versko tematiko ali usmerjenostjo; sami smo se opredelili kar za termin duhovna drama pri Slovencih v 20. stoletju. Zavestno nismo napisali na Slovenskem, saj omenjamo tudi slovenske pisce iz zamejstva in tujine, na primer slovenske politične emigracije.

Naj temu še dodamo, da vsebina našega prispevka nima kakih posebnih ambicij, kot bi bilo morda lahko razumljeno iz naslova. Zaradi poenotenja vendarle nadaljujemo tam, kjer smo lansko leto končali. Kot lani tudi letos nismo pripravili nekega sistematičnega in izčrpnega pregleda celotne duhovne drame ali verskih iger na Slovenskem v 20. stoletju, pač pa vas vabimo, da se skupaj sprehodimo po bogati literarni in odrski sceni, ko je bila prav slednja, po koncu druge svetovne vojne, radikalno prekinjena. Duhovne, verske literarne ustvarjalnosti, kljub spremenjenim družbenim razmeram po drugi svetovni vojni, pri nas seveda niso nikoli popolnoma prekinili. Pisanje duhovnih, pravzaprav verskih dramskih vsebin po vojni pri nas sicer ni bilo zaželeno, tudi ne motivirano, saj se jih ni moglo uprizarjati, vendar so le-te vendarle nastajale, predvsem v emigraciji, največ v Argentini.

I. N. R. I.

Leta 1928 odigrajo v ljubljanski Drami pasijonsko noviteto *I. N. R. I.*, avtorjev Edvarda Gregorina in Romana Tominca, ki jo nato igrajo še v sezonah 1928/29, 1929/30, 1932/33 in 1933/34.

Glede na istega leta (1928) napisano in odigrano versko igro Theophilus pomeni Gregorin-Tominčev prvenec korak nazaj v pojmovanju sodobne duhovne drame v Evropi pa tudi pri nas. Igra je tradicionalno sestavljena iz besedil štirih evangelistov in opisuje jeruzalemske dogodke ob velikonočnih dneh leta 33 po Kristusovem rojstvu in je razdeljena na tri dele ter na štirinajst slik. Delo je sicer solidno napisano, zato se je uveljavilo na poklicnih ter na večjih amaterskih, ljudskih odrih. Dramaturško ni dodelana, manjkajo didaskalije, o morebitni glasbi ni sledu. Ohranjeni tipkopis ima delno pripisane zasedbe vlog, inscipientskih ali drugih pripisov ni.

To delo pa je vseeno pomembno, saj je po več kot treh desetletjih po Finžarjevem pasijonu prvo delo te zvrsti. Gregorinu pa je bila ta drama, ki mu jo je pomagal napisati teolog, tudi bibliacist p. Roman Tominec, osnova, s katero je lahko po petih uprizoritvenih sezonah, režiserskih in igralskih izkušnjah, leta 1935 napisal novo, tokrat dobro duhovno dramo *V času obiskanja*.

Delovni tipkopis igre *I. N. R. I.* je lansko leto (2011) našel p. Felicijan Pevec OFM v arhivu njihovega Frančiškanskega samostana v Novem mestu. Igra po dosedanjem vedenju ni bila natisnjena. Besedilo je ohranjeno v celoti. Evangelijske navedke smo iz dramskega besedila umaknili in jih oštevilčene navajamo na koncu

virov. Tako je besedilo bolj prijazno in nemoteče za bralca, bolj zahtevnim, analitičnim bralcem pa umik fusnote s tekoče strani ne bi smelo delati težav. Zastarele besede smo nadomestili z novejšimi (na primer, Mojzes namesto Mozes, nezaslišano namesto nečuvveno, sonce namesto solnce), smo pa po drugi strani nemalo besed ohranili (na primer Bartolomej namesto Jerneja, Ecehiel namesto Ezehiela, Kaifež namesto Kajfa ali Kaifa, pismoučeni ali pismarji namesto pismouki, pa tudi, ako, često, čuješ, prilakomniti, ostrašiti, prilakomniti, velemodri, zmagalec) tako, da je vendar ostalo nekaj jezikovne patine. Kajpak smo popravili očitne zatipkane napake in nedosledno interpunkcijo.

Edvard Gregorin

se je rodil leta 1897 v Vnanjih gorica pri Ljubljani. Zanj bi lahko rekli, da se je rodil kot igralec. Še pred šolo naj bi ga fascinirala stavba Deželnega gledališča, današnja Opera v Ljubljani. V drugem razredu klasične (nižje) gimnazije v Ljubljani je napisal »igrokaz« igro v dveh dejanjih, ki so jo tudi odigrali. V četrtem razredu je s katedra ob navzočnosti profesorja Adolfa Robide predaval v nemškem jeziku o zgodovini slovenske gledališke umetnosti. Sošolci so ga klicali za »šaušpilerja«. Na šolskih proslavah je deklamiral, prvačil v pevskem zboru in redno obiskoval gledališke predstave. V višji gimnaziji je začel režirati in igrati v bližnji Brezovici. Že kot mlad dijak je začel brati strokovno gledališko literaturo in se izpopolnjeval teoretično in praktično.

Pred koncem vojne ga je angažiral intendant Dramatičnega društva Fran Govekar in 8. decembra 1918 leta je že uspešno zaigral v Govekarjevem *Desetem bratu*. Igral je celo sezono in kot igralec začetnik odigral kar trinajst vlog, med njimi tudi na prvi predstavi v novo odprtem slovenskem gledališču, 6. februarja 1919.

V sezoni 1919/20 je šel z nekaj ljubljanskimi soigralci in režiserjem Hinkom Nučičem v Maribor, kjer so tudi tam odprli slovensko gledališče in bil ravnatelj Nučiču še za tajnika. V tej sezoni je odigral neverjetnih 34 različnih vlog!

Naslednje leto ga je nagovoril direktor Pavel Golia, da se je vrnil v Ljubljano, kjer je takoj dobil prve vloge. Od leta 1918 do 1920 je obiskoval igralsko šolo Hinka Nučiča v Ljubljani in Mariboru. Dramatično šolo Združenja gledaliških igralcev je obiskoval v letih 1924 in 1925 in jo končal. Izpopolnjeval se je ob študijskih obiskih v evropskih gledaliških središčih (Praga, Leipzig, München, Dunaj). V Berlinu je bil v sezoni 1930/31 učenec Reinhardove gledališke šole, Znanstvenega inštituta berlinske univerze in privatist pri režiserju Lindbergu v Državnem gledališču. Povsod je intenzivno obiskoval tamkajšnja gledališča.

Gregorin je ustvaril več kot tristopetdeset likov v klasičnih in modernih dramah in komedijah, od tega *dvajset Shakespearovih* in *desetih Cankarjevih*.

Gregorinova posebna ljubezen pa je bila duhovna drama. Gotovo je kot dijak že pred prvo vojno videl »Finžgarjev pasijon« v ljubljanskem slovenskem Deželnem gledališču. V njem je leta 1920 v Mariboru odigral naslovno vlogo Kristusa. Srečanje s pasijonsko igro je Gregorina trajno zaznamovalo. Med obema vojnama je po ljudskih in dijaških odrih predaval, svetoval in režiral pri številnih pasijonskih igrah in večkrat tudi igral Kristusa.

Leta 1928 je skupaj z ljubljanskim frančiškanom, p. Romanom Tomincem napisal pasijonsko igro I.N.R.I, jo do leta 1934 v ljubljanski Drami, režiral in v njej odigral Jezusa v petdesetih uprizoritvah. Leta 1934 je napisal novo, sodobnejšo pasijonsko igro V času obiskanja, ki so jo v ljubljanski drami igrali od leta 1935 pa vse do leta 1943. Igro je na oder postavil sam in v več kot petdesetih ponovitvah igral Kristusa. Napisal je še dve igri z biblijsko snovjo, božično igro *Kralj z neba* in sodobni *Oče naš*, ki ju je uprizorila ljubljanska Drama, prvo v sezoni 1936/37, in drugo v sezoni 1942/43.

Morda je prav ta angažiranost z duhovno dramo, prava *passio*, strast, povzročila, da Gregorin, ta »postavni, čedni, blagoglasni fant« ni postal »zvezda odra« gledališki igralec najvišjega formata, kljub svoji nadarjenosti, predanosti odru, studioznosti, zanesljivosti, in mojstrstvu. Še zlasti je njegova zvezda začela bledeti po vojni, ko na sporedu njegove, sedaj SNG Drame, ni bilo več prostora za njegove in druge duhovne drame. Navzlic temu mu je njegova hiša, ki ji je Edvard Gregorin podaril vsa svoja gledališka leta, ob njegovem petindvajsetletnem gledališkem delu na slovenskem odru posvetila posebno, 14. številko Gledališkega lista sezone 1948/49. V njem so podrobno navedene vse njegove vloge, ki jih je odigral v Ljubljanski in Mariborski Drami in predstavljen njegov gledališki razvoj.

Edvard Gregorin je vse do svoje smrti, umrl je leta 1960 v Ljubljani, še nastopal v Ljubljani, v Zagrebu, proti koncu tudi na radiu. Tako je še v letu 1959 igral v moderni posthumni drami Ferda Kozaka *Punčka* v SNG Drama prav Gregorin naslovno vlogo in poleg soigralke Vide Juvanove prav on kvalitetno izstopal. Iz leta Gregorinove smrti pa hranijo v arhivu Radia Slovenija posnetek Gogoljeve drame *Revizor*, kjer poleg prve violine našega povojnega gledališča Staneta Severja nastopa med glavnimi vlogami kot sodnik Edvard Gregorin. Z njima igrajo med drugimi še tedaj najbolj izpostavljeni igralci Stane Potokar, Janez Čuk, Jurij Souček, Jože Zupan. Igro je režiral Hinko Košak. Ta radijska drama sodi v zlati repertoar RTV Slovenija. Gregorin se je torej prav na koncu kot ptič Feniks zopet dvignil na oltar slovenske Talije. Ocenjujemo, da je Gregorin v dobrih štiridesetih letih odigral več kot štiristo vlog samo v poklicnem gledališču, povprečno deset vlog letno.

Slej kot prej ostaja Gregorin med obema vojnama eden od stebrov duhovne drame na Slovenskem.

P. Roman Tominec

Francišškanski pater Roman Tominec (1900 – 1991) in njegov rodni brat p. Angelik (1892 – 1961) sta veljala za »apostola Ljubljane«. Kako sta si pridobila ta naziv? S svojo neverjetno bližino človeku, ki je bil v kakršni koli stiski. Zelo sta bila izobražena in obenem zelo blizu malemu človeku. P. Angelik se je posvečal socialnim vprašanjem delavstva, saj je bil več kot 20 let idejni vodja Jugoslovanske strokovne zveze, ki je bilo sindikalno delavsko združenje. P. Roman pa je ideje socialne pravičnosti sporočal s pisanjem literarnih del, s predavanji in pridigami.

P. Roman se je rodil v Ljubljani 12. januarja 1900 v družini železničarja. Pri krstu je dobil ime Leon, Roman pa je njegovo redovno ime. V družini je bilo osem fantov, ki so imeli v mami in očetu odločna vzgojitelja, ki sta fante navajala na red, delavnost in medsebojno sodelovanje. Po letu noviciata v Brežicah, je leta 1916 izrekel svoje prve redovne zaobljube. Po študijih na teološki fakulteti v Ljubljani je bil 29. junija 1922 posvečen v duhovnika. Po diplomi je odšel na študij umetnostne zgodovine v München in tam v začetku leta 1926 na filozofski fakulteti doktoriral z nalogo Dr. France Prešeren in nemška literatura. V času študija je pogosto hodil na koncerte, v opero in v razne galerije. Čeprav je bil zaljubljen v umetnost, je izražal tudi dvome, ki pa so bili povezani z notranjo negotovostjo in omahovanjem. Takole zapiše v dnevnik: *»Če pomisli človek, kaj ima v tem življenju. Tako grozno malo. Znanost, umetnost so lepe stvari in veliko moč imajo, toda često to odpove. Bog – neskončen si, Ti pesem življenja – carmen vitae meae – včasih previsok, preteman, tako grozno zagoneten, da moj duh omaguje.«*

Po končanem študiju je bil p. Roman eno leto profesor na interni frančiškanski gimnaziji v Kamniku, potem pa se je preselil v Ljubljano, kjer sta z Angelikom ustvarjalno delovala na pastoralnem, vzgojnem, socialnem, kulturnem in karitativnem področju. Oba pa sta bila tudi veščta v pisanju. Drama je v resnici dramatisiran pasijon in prikaže Jezusovo trpljenje od cvetne nedelje do velikega petka. Sad prijateljavanja z gledališkim igralcem Edvardom Gregorinom je bila priprava in izvedba drama *I. N. R. I.*, ki je bila uprizorjena leta 1928 v Narodnem gledališču v Ljubljani. Zvrstilo se je kar 50 ponovitev. Igo je režiral tedaj vodilni režiser Osip Šest, poleg Gregorina, ki je igral Kristusa, so igrali še, Marija Vera, Anton Danilo, Slavko Jan, Ivan Jerman, Milan Skrbinšek, Janko Smerkolj, Vida Juvanova, Marija Nablocka, Ivan Levar, Fran Lipah, Ivan Cesar, da omenimo le tedanje vodilne igralce v tej osrednji slovenski gledališki hiši.

Veliko možnosti za kulturno delovanje je ponudila izgradnja župnijske dvorane leta 1937, kjer so se vrstila razna predavanja, družabni večeri in seveda dramske uprizoritve, za katere je skrbelo društvo Frančiškanska prosveta. Svoje igralske nastope v frančiškanski dvorani opiše Mirjam Tozon v knjigi *Rože in trnje* in pripoveduje, da je *»igre vodil in režiral pater doktor Roman Tominec«*. Igrala je več

glavnih vlog, med drugim tudi v igri *Blažena Imelda, Sveta Elizabeta, Prisegam* in drugih. V poročilu za leto 1938/39 navajajo, da je bilo na oder postavljenih 13 dramskih del pod vodstvom poklicnega režiserja Milana Skrbinška, dva Miklavževa večera, akademija za božični večer, zabavi za Martinov in Silvestrov večer ... Pripravili so 52 prosvetnih večerov s predavanji, na katerih je bilo od 250 do 290 obiskovalcev, kar pomeni 12.000 in več na leto (*Vera in življenje* 1939, št.6). Vse to kulturno, prosvetno in družabno delo je bilo po vojni nasilno prekinjeno in se v zelo omejenih možnostih vrnilo v prostore samostana.

Oba Tominca sta veliko svojega časa posvečala ljudem iz obrobja. Kot odgovorna za duhovno oskrbo zapornikov sta se srečevala s človeško bedo, kot odgovorna za Vincencijeve in Elizabetine konference, ki so povezovale ljudi s čutom za stiske soljudi, pa sta ljudi vzgajala za dobrodelnost. Tudi sama sta med drugo svetovno vojno okusila težo zaporniškega življenja in izгона iz Ljubljanske pokrajine, po vojni pa sta iskala nove možnosti skrbi za uboge, brezdomce in politično preganjane.

Ko je bila leta 1928 postavljena prva radijska postaja z oddajnikom v Domžalah, je p. Roman od vsega začetka sodeloval z duhovnimi mislimi, poslušalcem pa je razgrinjal tudi svet umetnosti. Po vojni je kot predavatelj na teološki fakulteti bodočim duhovnikom naročal, naj pri oznanjevanju evangelija pogumno uporabljajo tisk, telefon, film, obenem pa naj se zavedajo, da mora za vso tehniko stati človek, duhovnik »s širokim obzorjem in ves predan svoji visoki in odgovorni službi«. Glavno zagotovilo uspešnega pastoralnega dela je »plemenit in svet ter iskreno pobožen duhovnik, ki šele vsem naporom doda dinamiko in toploto ter s tem odpira človeška srca.« (*Nova pot* 1957, šte. 1-3, 25-30)

P. Roman v svojih predavanjih poudarjal, da se pri »vrednotenju umetnosti z religioznimi motivi pojavlja odklonilni čut za zadnjo resničnost, ki jo pripoveduje umetnik. Razlog je v amuzičnosti za transcendentalne vrednote od religije odtrganega človeka.« (Zbornik Teološke fakultete 1952, 147) Pravi, da mora umetnostni zgodovinar človeku pomagati, da »prisluhne kulturnemu sporočilu, ki ga prinaša človeštvu vsak pravi umetnik.« (Zbornik Teološke fakultete 1954, 148) Opozori na nedopustno ločevanje celostnih umetniških zamisli, ko iz starih cerkva odnašajo slike, plastike in svečnike v galerije in muzeje. »To, kar spada skupaj, mora ostati skupaj!« O sodobni umetnosti pravi, da jo večkrat doživljamo kot »ofenzivo brezboštva.«

Zanimiva je trditev, da se cerkvena umetnost začne pri naročitelju. Med škofom ali duhovnikom kot naročiteljem nekega umetniškega dela in med umetnikom, ki naj bi to delo uresničil, naj bi potekal ustvarjalni dialog. V skupnem iskanju se rojevajo čudovite umetnine.

Na predavanjih je uporabljal slikovni material in na platno projeciral diapozitive, ki jih je desetletja skrbno zbiral in vztrajno dopolnjeval. Organiziral je ekskurzije v Oglej, Benetke, h Gospe Sveti in še v mnoge druge kraje. Na Teološki fakulteti je uredil seminar »*artis sacrae*« s stalno razstavo sakralnih predmetov v fakultetni kapeli. Do konca življenja je ostal zvedav, predvsem pa je rad prisluhnil topli človeški govorici, stalne spremljevalke pa so mu bile knjige, iz katerih je črpal navdih za razumevanje človeka in večnostnih razsežnosti dobrote in lepote.

p. Silvin Kranjec

DUHOVNA DRAMA NA SLOVENSKEM V DVAJSETEM STOLETJU

Na prehodu stoletja

Razvoj duhovne drame na Slovenskem v začetku 20. stoletja je nekako v zvezi s katoliško cerkveno in versko obnovo proti koncu 19. stoletja.⁴ Celo obdobje 19. stoletja, od Linharta, Vodnika pa do Cankarja, je naša literatura lovila zaostanek za Evropo. Izstopal je le Prešeren, s katerim smo se v romantiki tudi mi za trenutek pridružili kulturno bolj razvitim narodom. Pri Dramatičnem društvu v Ljubljani je od svojega nastanka leta 1867 pa do leta 1896 izšlo v šestdesetih zvezkih 118 deloma izvirnih, večinoma pa prevedenih in prirejenih iger. Leta 1902 začne, kot ena od nadaljevalk te tradicije, izhajati Talija, zbirka gledaliških iger, ki jo je urejal Fran Govekar.

Leta 1898 je Ivan Cankar napisal dramo Jakob Ruda, ki je izšla leta 1900 v knjižni obliki in bila še isto leto uprizorjena. To je prvo zrelo Cankarjevo dramsko delo, z njo je Cankar postavil temelj moderne slovenske dramatike. To leto je Dramatično društvo uprizorilo svojo tisočo igro! Ob prehodu stoletja (formalno leta 1899 z izidom Cankarjeve *Erotike* in Župančičeve *Čaše opojnosti*) nastopi po desetletnem intervalu naturalizma, ki je sledil realizmu, tako imenovana moderna. V času moderne, ko slovenska književnost zopet dohiteva svetovno, se tudi katoliška umetnost močneje profilira in se dvigne nad preprosto raven nabožno-poučne književnosti za ljudstvo 19. stoletja. Med pesniki in pisatelji te vrste so bili sopotniki moderne Fran Saleški Finžgar, Fran Ksaver Meško, Anton Medved, Alojzij Merhar s psevdonimom Silvin Sardenko in drugi. Po letu 1910 bi lahko prišтели tudi **Ivana Cankarja** (1876–1918). V tem času se namreč pri njem množijo znamenja mističnega odnosa do sveta (*Križ na Gori*, *Hiša Marije Pomočnice*, konec drame *Hlapci*, *Lepa Vida*).

Primerno duhovno popotnico v 20. stoletje sta pripravila že Anton Medved in Fran Saleški Finžgar. **Anton Medved** (1869–1910) snuje svoje tragedije iz krščanskih osnov, take so na primer dramatična romanca *Savel* in zgodovinski tragediji v verzih *Viljem Ostrovrhar* (leto nastanka 1891, natis 1895 v Domu in svetu), *Kacijanar* (natis 1995, uprizorjena 1910 v Ljubljanski Drami) in leta 1908 *Ce-*

sar *Friderik na Malem gradu*. Finžgar pa je leta 1896 napisal *Pasijon – Trpljenje in smrt Jezusa Kristusa*, ki so ga uspešno igrali vse do druge svetovne vojne v Sloveniji in celo v Ameriki. **Engelbert Gangl** (1873–1950) je leta 1899 napisal dramo *Krst pri Savici*, po pesnitvi Franceta Prešerna, ki je bila istega leta tudi igrana. Pravzaprav je **Janez Evangelist Krek** (1865–1917) že leta 1885 v glasilu Glasi katoliške družbe objavil misterij *Sveta Ciril in Metod stopita na slovansko zemljo*. Isti avtor kasneje napiše še ljudsko igro *Sveta Lucija*, ki izide leta 1913 kot samostojna knjižica pri Izobraževalnem društvu Dražgoše. V letu njegove smrti pa izide še njegova igra *Ob vojski*. Leopold Lenard (1876–1962), duhovnik, je leta 1912 napisal igro *Dekla božja*.

Do prve svetovne vojne se slovenska drama močno uveljavlja v poklicnem Deželnem gledališču v Ljubljani in na stalnih amaterskih odrih: Dramatično društvo v Ptuj, Šentjakobsko gledališče v Ljubljani, Ljudski oder v Mariboru, Čitalniški in prosvetni oder v Kranju, Krekovo društvo, Sokolski oder in Svoboda na Jesenicah, Vesna v Zagorju, Rokodelski oder v Ljubljani, Celjski studio in drugod. V tem času so bile uprizorjene Cankarjeve drame: Jakob Ruda 1900, Za narodov blagor 1901, Kralj na Betajnovi 1902, Pohujšanje v deželi Šentflorjanski 1907, Hlapci 1911, Lepa Vida 1912. Njegovi odrski sopotniki so Fran Detela, Anton Funtek, Engelbert Gangl, Fran Govekar, Etbin Kristan, Fran Milčinski, Rado Murnik, Josip Vošnjak in drugi. V ljubiteljskih gledališčih igrajo Medveda, seveda Finžgarja (Divji Lovec 1902, Naša kri 1912, Dekla Ančka 1913, Veriga 1914) in vrsto domačih, še več pa v slovenščino prevedenih in prirejenih tujih avtorjev. Nekaj gledaliških naslovov navajamo v nadaljevanju (verske igre so v kurzivi).

Od leta 1900 do leta 1913 izide pri Katoliški bukvarni v Zbirki ljudskih iger dvajset snopičev iger različnega žanra. Ljudske igre, imenovane tudi »narodne igre s petjem«, so preproste in učinkovite realistične zgodbe z živim ljudskim jezikom. Ena najbolj popularnih je Miklova Zala avtorja Jakoba Sketa iz leta 1910. Izšla je leta 1912 pri Katoliški bukvarni, kasneje pa še leta 1936 pri založbi Ljudskih iger. Na ljudskih odrih so bile poleg nje še zelo priljubljene: Junaška Blejka, *Dekla božja*, Dimež – strah kranjske dežele, Svojejlava Minka, Turki pred Dunajem, *Sv. Boštjan*, *Marijin otrok*, *Vestalka*, Prepirljiva sosedica ali boljše je kratka sprava kot dolga pravda, Fernando – strah Asturije ali izpreobrnjenje roparja, Čašica kave, Nežka z Bleda, Kmet in fotograf, Krčmar pri zvitem rogu, *Sveta Neža*, *Mlini pod zemljo*, Jeza nad petelinom in kes, Kmet Herod, Vedeževalka in še nekaj verskih iger: *Na Betlehenskih poljanah*, božična igra *Pastir in kralji*, svetopisemska žaloigra *Izgubljeni sin*, *Smrt Marije Device*, *Junaška deklica* (blažena Ivana d`Arc), *Ljubezen Marijinega otroka*, *Sveti Just*, *Mojstra Križnika božični večer*.

V tem času **Alojzij Merhar** (1876–1942, sin. Silvin Sardenko) izda naslednje duhovne igre: *Pot modrih devic* 1903, *Pastirice Barbike Sveti večer* (1910), *Angelček*,

Slovanska apostola, misterij *Mater Dolorosa*; *Mati svetega veselja* (1912); *Apostolstvo sv. Cirila in Metoda*, misterija *Slovo apostolov* in *Skrivnostna zaroka*, *Ženin iz Nazareta* (vse leta 1913); *Nevesta iz Libana* (1920) in *Preroška žena* 1929.

V ta čas in v naš izbor sodi tudi drama *Ljubislava* iz leta 1907 **Etbina Kristana** (1867–1953), ki je bil pred prvo vojno poleg Cankarja in Kraigherja najpomembnejši slovenski dramatik.

Ivan Pregelj (1883–1960), sprva bogoslovec, kasneje slavist in germanist ter plodovit pisatelj in dramatik, je predstavnik literarnega simbolizma in ekspresionizma. Najbolj znana so dela: *ljudska igra Mlada Breda* (1913), *Plebanus Joanes* (1920), *Peter Glavar* (1922), *Bogovec Jernej* (1923), *Thabiti Kumi* (1933). Od iger izpostavljamo: *Vita* (1910), *Smrt sv. Cirila in Metoda* (1919), *Komposteljski romarji* (1925) in *Salve virgo Chatharina* (1928).

Po prvi vojni

Tedaj se je gledališka dejavnost v slovenskih poklicnih gledališčih v Ljubljani, Celju, Mariboru in na Ptujju močno okrepla. »Železni repertoar« domačih avtorjev: Cankar, Finžgar, Golia, Gorki, Grum, Jalen, Jurčič, Lah, Leskovec, Levstik, Medved, Meško, Milčinski, Novačan, Nušič, Pregelj, Šorli, Vomberger, Župančič in drugi se vedno močneje dopolnjuje z evropskimi klasiki: Andrejev, Bulgakov, Calderon, Dickens, Dostojevski, Evripid, Galsworthy, Goethe, Gogolj, Golar, Hašek, Hofmannsthal, Ibsen, Kozak, Kreft, Krleža, Leskovec, Maeterlinck, Maugham, Moliere, Nestroy, Pirandello, Rostand, Shakespeare, Shaw, Schiller, Sofokles, Strindberg, Tolstoj, Zweig, Yeats in drugi. Duhovnih dram oziroma verskih iger je v prvem desetletju po vojni v poklicnih gledališčih le za vzorec. Od domačih avtorjev igrajo samo Finžgarjev pasijon *Trpljenje in smrt Jezusa Kristusa* v Ljubljani, Mariboru in na Ptujju, sicer jo radi uprizarjajo tudi na ljudskih odrih v Ljubljani, Mariboru, Novem mestu, na Jesenicah, Svetem Lovrencu na Pohorju, v Mengšu, Kamniku, Ježici, Podzemlju in drugod. Kljub duhovni krizi, ki je nastopila med prvo svetovno vojno in se nadaljevala še po njej, le dobimo nekaj verskih iger. Leta 1920 izide pri Krekovi prosveti v Ljubljani *Nevesta iz Libana*, *Skrivnost Marijinega vnebovzetja* in slavospev *Ženin iz Nazareta*. **Ivan Lah** (1881–1938) leta 1920 napiše svetonočno igro *Pot v Betlehem* in otroško igro, *Miklavž prihaja*. (Lah leta 1937 napiše še dve igri, *Božič gre in Miklavžev pozdrav*). Pri Ljudskem odru v Ljubljani leta 1923 izideta igri *Mlini pod zemljo* in *Sveta Neža*. Istega leta izide božična povest *Petrčkove poslednje sanje*, **Pavel Golia** (1887–1959) pa leta 1928 izda betlehemsko legendo *Kralj brezpravnih* (Kristusovo rojstvo). Istega leta igro uprizorijo v ljubljanski Drami.

Čas po prvi vojni je čas, ko slovensko slovstvo, dramatika in gledališče pospešeno dohitevata svetovno raven. Priča smo tudi izjemnemu zanimanju za gledališče.

Kulturna dejavnost je v novi državi SHS in kasneje v stari Jugoslaviji narodnoobrambnega značaja kot protiutež unitarni državi, ki je vseskozi zatirala slovenske težnje po nacionalni politični enakopravnosti. Oba tabora, katoliški, tako imenovani klerikalni in krščansko socialni na eni strani, kakor tudi »svobodnjaški« liberalni, tako imenovani napredni tabor na drugi strani, ustanovljata različna prosvetna, kulturna društva s svojimi orlovskimi in sokolskimi organizacijami in njihovimi sekcijami. Oboji posvečajo gledališču veliko pozornost. Na splošno so prvi, ki jih posebljajo orlovske in njim podobne organizacije, s prosvetnimi odri in gledališčem bolj uspešni na podeželju, medtem ko liberalni Sokoli prednjačijo v mestih in nekoliko več pozornosti namenjajo knjižnicam in telovadnim nastopom. Oboji pa svojo dejavnost krepijo z ustanavljanjem prosvetnih in sokolskih domov.

Dragotin Vodopivec (1882–1931), krojač, amaterski dramatik je leta 1924 napisal mirakel *Na skalnici*.

Leta 1925 izide pri »Tiskovnem društvu« v Kranju *PASIJON ali trpljenje Gospoda našega Jezusa*. To sklepamo po dovoljenju za natis na notranji strani naslovnice, ki ga je 4. februarja 1925 podpisal Andrej Kalan, generalni vikar Ljubljanske škofije. Tak primerek hrani Jernej Antolin Oman iz Žovšč. Nekateri izvodi pa tega natisa nimajo. Očitno je bilo natisov več. Ne vemo pa kdaj so posamezni izšli. Na videz nič posebnega ta mala knjižica z besedilom po štirih evangelistih, ki niti pasijonska igra ni. Je le razširjeno pasijonsko besedilo, podobno tistemu, ki se bere na cvetno nedeljo v cerkvi. Pa vendar je to pomembno delo, ki ni namenjeno le liturgiji, temveč lahko služi tudi pri uprizarjanju pasijonskih iger. Mogoče je bilo za to tudi namensko napisano. In tako je prav to skromno delo pri nas sprožilo in olajšalo izdajanje duhovnih iger, predvsem pasijonov. V začetku je bilo to le prevajanje tujih avtorjev, nato pa so sledila izvirna dela domačih piscev. Avtorstvo te knjižice pripisujemo kar omenjenemu generalnemu vikarju, zato ga poimenujemo po njem, »Kalanov pasijon«.

Andrej Kalan (1858 – 1933), teolog, duhovnik, pisec, urednik, politik je v mladosti pisal pesmi, kasneje biografije znamenitih mož, eseje in različna poučna besedila, prevajal, pisal o umetnosti, se zanimal zanjo in bil mecen literarnim ustvarjalcem, med njimi tudi Ivanu Cankarju in Izidorju Cankarju. Z Janezom Evangelistom Krekom sta leta 1892 organizirala katoliško socialno gibanje, še zlasti kmečko združništvo. Bil je ljubljanski občinski svetnik in poslanec v Kranjskem deželnem zboru. Leta 1918 postane minister v prvi slovenski Narodni vladi nove Države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Po vsej verjetnosti je prav on že pred letom 1925 napisal omenjeno knjižico, *Pasijon ali trpljenje Gospoda našega Jezusa Kristusa*.

Slehernik, Anima, Teophilus⁵

Te tri igre zaslužijo, da jih posebej predstavimo, saj so bistveno vplivale na razvoj duhovne drame med obema vojnama na Slovenskem.

Če je Slehernik pri nas zamujal, pa ne moremo reči kaj takega za kratko duhovno dramo *Anima*. Odigrala jo je leta 1927 v Celju novomeška igralska skupina »Vesna« v režiji Janeza Potokarja. *Anima* je delo nemškega pisatelja Josepha Jakoba Feitena iz leta 1924, v slovenščino pa jo je že leta 1926 prevedel Niko Kuret.

Še bolj zanimivo in pomembno vlogo pri razvoju duhovne drame pri nas pa ima igra *Theophilus*. Leta 1928 se je njenega prevoda na hitro lotila skupina nadebudnih študentov: Edvard Kocbek, Anton Oven, Leopold Stanek in Niko Kuret in jo decembra istega leta uprizorila v unionski dvorani v Ljubljani. Odmevna je bila tudi radijska izvedba te igre. Človek se ne more znebiti občutka, da je bila ta naglica mladih intelektualcev morda reakcija na malo preje uprizorjeno pasijonsko igro I. N. R. I. avtorja Edvarda Gregorina in Romana Tominca. Stereotipno besedilo po spisih evangelistov je bilo vse kaj drugega, kar so literarno in gledališko razgledani zanesenjaki upravičeno pričakovali od novitete. *Theophilus* je osnutek kasnejše zgodbe o Faustu. Legenda o Teofilu je prišla iz Male Azije v Evropo v 11. stoletju. *Theophilus* je bil baje arhidiakon v Ciliciji. Ko ga je novi škof odstavil, se je Teofil zapisal hudiču. Ko se je skesal, ga je Marija rešila. Že v 13. stoletju je francoski pesnik Ruteboeuf napisal mirakel o Teofilu. Iz konca 13. ali začetka 14. stoletja pa imamo že nemškega Teofila v rokopisu iz Helmstadta. Varianto iste igre pomeni stockholmski rokopis iz 14. stoletja. Obe varianti združuje trierski rokopis iz okoli leta 1450. Po tem rokopisu so nadebudni študentje priredili slovensko moderno izdajo *Theophila*. Igra je bila zanimiva za marsikateri oder, tako so jo na primer 1. septembra 1935 igrali v Škocjanu pri Mokronogu.

Obe igri, še zlasti *Anima*, sta bili zelo dobro sprejeti in velikokrat izvajani. Obe igri sta leta 1934 izšli v sedmem zvezku zbirke *Ljudske igre*. Njen urednik, Niko Kuret, eden od protagonistov Teofila leta 1928, je v uvodu k obema igrama zapisal:

»S *Theophilom* in *Animo* podajamo zgled srednjeveške (seveda za naš čas prirejene) in sodobne duhovne igre. Tudi srednjeveški repertoar je za nas pomemben, če pri prirejanju ne pozabljamo na današnjega človeka. Zlasti pa se nam zdi, da bo naletel srednjeveški repertoar v primerni priredbi na hvaležne gledalce ali med preprostimi kmečkim ljudstvom ali pri inteligenci, ki je prestala notranji preporod v smislu preprostosti in neposrednosti verovanja. Na drugi strani nam pa primer *Anime* kaže, kakšne naj bi bile moderne duhovne igre, ki bi lahko vršile apostolsko delo med industrijskim proletariatom, zakopanim v borbo z materijo za vsakdanjo skorjo kruha.

Naj bi knjižna izdaja teh dveh iger rodila še več predstav med našim kmečkim prebivalstvom in delavskim ljudstvom in obojemu pokazala lepoto in globoko poslanstvo duhovne igre v našem času.« (Kuret 1934).

Slehernik

Slehernik velja za najslavnejšo srednjeveško moraliteto v svetovni literaturi. Ta srednjeveški misterij oziroma duhovna drama je nekakšno nadaljevanje pasijonskih iger s širšo tematiko in predvsem s posebljenimi krepostmi in seveda tudi slabostmi iz vsakdanjega življenja. V literarni zgodovini je misterij razmeroma znan in pomeni močan člen v oblikovanju sodobne dramatike. Nastal je v 15. stoletju, po vsej verjetnosti nekje v Angliji (*The Sononynges of Everyman*) ali na Nizozemskem. Tematika in igra je najprej živela v ljudskem izročilu, pred stotimi leti pa so jo različni avtorji zapisali in priredili za sodobni čas. Eno od izvedb je leta 1911 pripravil za salzburški festival avstrijski pisec Hugo von Hofmannsthal (*Jedermann*) in so jo še istega leta premierno izvedli pred tamkajšnjo stolnico in hkrati še na Dunaju in v Berlinu. Drugi, nam znani avtor, je p. Prosper Thuysbaert, ki je ta alegorični misterij iz stare flamske verzije prevedel v francoščino.

V tej zvrsti dramskega dela nastopajo alegorične personifikacije: Bog, hudič, greh, smrt itd. Slehernik je bogat človek, ki ima veliko prijateljev. Ko potrka na njegova vrata Smrt, jih prosi, naj ga spremljajo, toda vsi ga zapustijo. Le Vera in Dobra dela gredo z njim.

Po naših izsledkih se je ta igra pri nas pojavila relativno pozno, glede na njeno popularnost v Evropi. Kdaj natančno se je igra pojavila pri nas, nam ni znano. V knjižni izdaji se pojavi leta 1932 v 1. zvezku zbirke *Ljudske igre*, ki izide pri Pasijonski družbi v Domžalah (Groblje). Igro je poslovenil in priredil Jože Pogačnik. Hitro je postala popularna, zato jo je leta 1934, po Hofmannsthalovi priredbi, za bolj zahtevne odre, v verzih prestavil v slovenski jezik Oton Župancič. Izšla je še istega leta pri Mohorjevi družbi v Celju.

V medvojnem času so to igro množično in uspešno izvajali predvsem na prosvetnih odrih, recimo leta 1932 pri Kmetškem bralnem društvu v Starem trgu pri Slovenj Gradcu in v Ljutomeru v dvorani Katoliškega doma pri tamkajšnjem Prosvetnem društvu. Leta 1935 je Slehernika v Prosvetnem društvu Šmihel pri Novem mestu postavil na oder režiser Janez Potokar, v Adergasu pri Velesovem pa so ga igrali leta 1938. Med drugim so Slehernika uprizorili tudi na Kongresnem trgu v Ljubljani pred uršulinsko cerkvijo.

Po drugi vojni Slehernika pri nas niso več igrali. Pač pa so ga leta 1960 igrali na drugi strani meje v Globasnici in leta 1989 v Trstu. V tamkajšnjem Slovenskem stalnem gledališču ga je postavil na oder režiser Marko Uršič z novim besedilom Nika Grafenauerja.

Trideseta leta

V tridesetih letih se pri nas povečuje zanimanje za verske igre. Že v sezoni 1928/29 izda **Franc Ksaver Meško** (1874–1964), duhovnik, pisatelj, pri Vrtni misterij *Božja dekla*, nato leta 1930 v Glasniku presvetega srca Jezusovega otroško igrico *Slovo Kristusa Kralja*, leta 1934 pri Mohorjevi družbi božični misterij *Henrik, gobavi vitez* in leta 1936 v isti založbi še *Pasijon*, velikonočni misterij v sedmih skrivnostih in s tremi predpodobami. Leta 1934 napiše **Davorin Petančič** (1910–1983) moraliteto *Izgnubljeni sin*, leta 1936 izda farno igro pod milim nebom *Naša apostola*, za sezono 1938/39 pa isti avtor izda v Ljudskem odru še liturgični pasijon *Križev pot* in *Legendo o koprivniški Mariji*.

Avtorja igre *Skrivnostna sveta noč* iz leta 1930 ne poznamo, za igro *Učlovečenje* iz leta 1931 pa vemo, da jo je istega leta uprizoril **Radivoj Rehar** (1894–1969) pisatelj, pesnik, novinar, doma iz Ajdovščine.

V zbirki Ljudskih iger v letih 1932 do 1940 izide šestindvajset dram, med njimi tudi že omenjeni *Slehernik* v prvem zvezku leta 1932, isto leto izide v drugem zvezku, prav tako v Grobljah, še božična legenda *Trije kralji* Felixa Timmermansa in Edvarda Vetermanna, ki jo je poslovenil in priredil Niko Kuret. V isti zbirki izide leta 1934 duhovna igra za advent in božič *Vrata* Marie Salamon v prevodu Joža Vovka. Leta 1935 izide pri ljubljanski Založbi ljudskih iger *Velikonočna igra* Franza Herwiga kot enajsti zvezek, istega leta v zvezku 13 *Božična igra* Andreja Šusterja Drabosnjaka, ki jo je priredil Niko Kuret, uglasbil pa Matija Tomc. Leta 1936 izda Finžgar pri Ljudskih igrah versko igro *Nova zapoved* in v sezoni 1938/39 pri isti založbi še misterij *Uslišana*.

Niko Kuret (1906–1995) je leta 1934, po rokopisu škofjeloške procesije iz leta 1721, priredil besedilo patra Romualda, (Lovrenc Marušič, 1676–1748), ki ga je »trendovsko« predelal (posodobil oziroma prepesnil je izvirno besedilo in ga reducirjal) in preuredil za oder kot *Slovenski pasijon*. Glasbeni del je prispeval Stan-ko Premrl. Delo je izšlo kot peti zvezek pri Založbi ljudskih iger v Kranju in bilo tam istega leta tudi uprizarjano na odru.

Kuret je leta 1935 po Andreju Šusterju Drabosnjaku priredil tudi *Božično igro*. Sledijo naslednje Kuretove igre: misterij *Antikrist* v sezoni 1934/35, v sezoni 1936/37 *Blažena mati Hema* in misterij *Bog kliče, Igra o gospostvu sveta* (1937), v sezoni 1937/38 *Legenda o udarjeni Mariji* in *Igra o gospostvu sveta*, leta 1938 *Slepa grofična*, v sezoni 1938/39 ptujskogorska legenda *Slepa grofična* in *Slovenski božič*. Leta 1939 izide pri Zadrugi tiskarni Ljubljana *Igra o kraljestvu božjem*, ki je istega leta odigrana na 6. mednarodnem kongresu Kristusa Kralja v Ljubljani od 25. do 30. julija.

Leta 1936 je Škofjeloški pasijon uprizoril na odprtem odru **Tine Debeljak** (1903–1989). Ta, Romualdovega Škofjeloškega pasijona jezikovno ni »moderniziral«, kot ga je dve leti preje Niko Kuret, ga pa je kot procesijo iz starega mestnega jedra prestavil v Kapucinsko predmestje in jo postavil na odprto sceno za škofjeloško gimnazijo. S tem je vsaj malce zadostil eni od značilnosti Romualdovega pasijona, to je, da jo je nakazal kot procesijo. Protagonisti so na oder izza kulis vstopali in izstopali mimo široke in monumentalne scene kulis Mestnega trga, ki jo je oblikovala Bara Remec.

Prosperja Thysbaerta staroflamski misterij *Prelepa igra o Marici in hudiču* je iz francoščine prevedel Janez Logar, inscenacijo je zasnoval in osnutke zrisal France Kralj. Igra je izšla leta 1940 v zbirki Ljudske igre. Lipplov misterij *Mrtvaški ples* so 23. oktobra 1940 igrali v Frančiškanski dvorani (sedaj MGL) v Ljubljani. Igro je prevedel prof. Sovre, režiral pa Vladimir Kos. Istega leta je to igro na oder postavilo tudi Prosvetno društvo Škofja Loka.

Davorin Petančič (1910–1983), gledališčnik, psiholog, se je zavzemal za množično gledališče na prostem. Njegove duhovne igre so: Igra naše fare (1935), Naša apostola (1936), Veliki prihod (1937), Legenda o koprivniški Mariji (1938).

V ČASU OBISKANJA

Edvard Gregorin je bil izkušen gledališčnik. Od leta 1919 pa do leta 1943 je igral v pasijonskih igrah naslovno vlogo Kristusa, jih režiral v poklicnih in ljudskih odrih. Bil je na tekočem tudi z literarnimi in odrskimi deli duhovnih dram doma in po svetu. Kljub temu, da je bila pasijonska igra *I. N. R. I.*, ki jo je ustvaril skupaj z Romanom Tomincem, uspešna in so jo velikokrat igrali v poklicnih in amaterskih gledališčih, je Gregorin spoznal, da je vendarle zastarela in se je sam lotil nove. Prvotnih 14 dejanj je skrajšal na osem (Učenik, Poslanec, Duhovnik, Sodnik, Kralj, Človek, Sin Božji Odrešenik), vnesel več nesvetopisemskih vlog in dialogov, dodal grafični osnutek za sceno, napisal navodila za slog uprizoritve in za prizorišče, razložil tri svetove (izraelskega, rimskega in Jezusovega), opozoril na ritem drame, se posvetil obleki, obrazom in osvetlitvi ter napisal še druge pripombe. Pasijonsko dramo *V času obiskanja* je napisal leta 1933, leta 1935 je bila samostojno natisnjena pri Jugoslovanski knjigarni v Ljubljani. V ljubljanski Drami so jo uprizarjali v sezonah 1934/35, 1935/36, 1938/39, 1942/43. Dramo je sam režiral in igral naslovno vlogo, Jezusa. Igro so igrali tudi na drugih odrih, kjer je bil Gregorin pogosto režiser ali svetovalec.

Edvard Gregorin je v sezoni 1936/37 v ljubljanski Drami imel še svojo dramo *Kralj z neba*.

Leta 1944 je **Stanko Majcen** (1888–1970) napisal igro *Ženin na Mlaki*.

Do druge svetovne vojne so največ verskih iger igrali na ljudskih odrih. Na občnem zboru **Prosvetne zveze** leta 1940 v Ljubljani⁶ (ustanovil jo je leta 1897 Janez Evangelist Krek) so poročali, da je v zvezi 27.697 članov, da imajo 170 knjižnic in v njih 90.000 knjig, da so v 139 prosvetnih domovih odigrali 670 iger, zanje so si izposodili 1684 izvodov besedil, garderobo pa 495-krat. Dramatičnih odsekov so imeli 120, v minulem letu so imeli tri režiserske tečaje in dvojje maskerskih. Dr. Ivo Česnik je v svojem referatu *Izbira in spored iger za ljudske odre* predlagal seznam primernih iger, 38 otroških iger, 42 veseloiger, 42 duhovnih in verskih iger in 66 dram, tragedij in narodnih iger. Zadnja dva spiska navajamo v tabeli *Izbira in spored iger*.

IZBIRA IN SPORED IGER

(Ivo Česnik v: *Vestnik slovenske prosvetne zveze, 1940, leto 19, številka 11*)

Duhovne in verske igre

1. Amas	22. Judita
2. Anima	23. Kjer ljubezen, tam tudi Bog
3. Blažena med ženami	24. Klaudia Prokula
4. Ben Hur	25. Kralj z neba
5. Bele vrtnice	26. Kristus se je rodil
6. Boštjan iz predmestja	27. Quo vadis
7. Sv. Cecilija	28. Krvava Španija
8. Sv. Cita	29. Luč
9. Garjeva ovca	30. Luž z gore
10. Goslarica naše ljube Gospe	31. Marija iz Magdale
11. Grof in opat	32. Mašna strežnika
12. Henrik, gobavi vitez	33. Mlini pod zemljo
13. Izgubljeni sin	34. Most v večnost
14. Igra apostolov	35. Sin in mati
15. Igra o izgubljenem sinu	36. Sv. Just
16. Igra naše fare	37. Sv. Janez in roparja
17. Igra o dobroti	38. Sv. Theophilus
18. Igra o hudičevem mostu	39. Tri modrosti starega Wanga
19. Igra o pohlepšem mesarju	40. Trpljenje in smrt Jezusa Kristusa
20. Igra o sv. Krištofu	41. Tujec
21. Igra o Kristusovem trpljenju	42. Mrtvaški ples

Drame, tragedije in narodne igre

1. A njega ni
2. Antigona
3. Beg pred bratom
5. Bankrot
4. Begunka
5. Mrak
6. Beneški trgovec
7. Bratje
8. Bratski spor
9. Brez Boga
10. Glavigo
11. Čez deset let
12. Čigav je grunt
13. Deseti brat
14. Divji lovec
15. Dobrova
16. Dvoboj
17. Duše
18. Faust
19. Domen
20. Črnošolec
21. Grobovi
23. Grunt
24. Hamlet
25. Hanice pot v nebesa
26. Hera in Leander
27. Hippolytos
28. Igra življenja
29. Julij Cezar
30. Jurij Kozjak
31. Kacijanar
32. Kapelica na Šmarni gori
33. Koroški tihotapci
34. Kralj Lear
35. Kralj Oidipus
36. Kralj Svetopolk
37. Krivoprisežnik
38. Kruci
39. Lady Windermere
40. Logarjeva sinova
41. Lovski tat
42. Lurška pastirica
44. Marija Stuart
45. Marijana
46. Mariša
47. Mati
48. Miklova Zala
49. Mlinar in njegova hči
50. Luč. z gora
51. Na sodni dan
52. Nova zapoved
53. Pri Hrastovih
54. Razvalina življenja
55. Revček Andrejček
56. Srenja
57. Stari in mladi
58. Stari Ilija
59. Tekma
60. Testament
61. Trubadur
62. Užitkarji
63. Veriga
64. Vera in nevera
65. Veronika Deseniška
66. Za pravdo in srce

Za ilustracijo uprizarjanja iger med obema vojnama si oglejmo primera dveh podeželskih odrov, čeprav so viri zanju skromni, predvsem pa nepopolni.

Stara Loka

V Stari Loki je bilo ustanovljeno Izobraževalno katoliško (Prosvetno) društvo leta 1903. Zaradi zgoralega arhiva so podatki o uprizoritvah zelo redki. V sezoni 1905/6 so domači igralci uprizorili igro *Elizabeta Angleška*, leta 1910 Krekov *Turški križ* in do začetka vojne še vsaj *Sveto Nežo* in *Rokovnjače*. Leta 1918 igrajo tedaj popularno igro *Garcia Moreno*, imamo tudi podatek, da so leta 1928 uprizorili igri *Krivoprisežnik* in *Revček Andrejček*. Do leta 1931 so igrali vsaj *Divjega lovca*. Za to prvo obdobje je bil mecen starološki graščak Karel pl. Strahl, ki je bil odgovoren za njihove kostume in rekvizite.⁷

Po prihodu kaplana **Ivana Veiderja** (1896–1964) se leta 1931 obnovi in poživljuje prosvetno društveno življenje na Fari, vključno z gledališčem. Do leta 1934, ko v Stari Loki zgradijo prosvetni Društveni dom, nimamo podatkov o gledališkem delovanju. Nekaj podatkov med leti 1933 in 1934 najdemo v župnijskih Oznaniilih, nekaj podatkov pa najdemo v kroniki Marijine družbe med leti 1934 in 1936. Največ podatkov pa smo našli v zasebni zbirki gledaliških plakatov pri nekdanji amaterski igralki Marici Bergant, ki nam je pri iskanju mnogo pomagala.

Prva predstava, *Mlini pod zemljo*, je bila 19. marca, ponovitev pa 26. marca 1934. Šestega maja so uprizorili igro *Devica Orleanska*. Novembra 1934 so odigrali še igro *Sveti Vid*.

Leta 1935 so uprizorili tri igre: *Garcia Moreno*, *Ugrabljeni Ladislav Starološki* in neimenovano »mladinsko igro«.

Leta 1936 so na svečnico postavili na oder igro iz domače zgodovine: *Crngrobski razbojniki*, ki jo je dramatiziral Veider, on je tudi močno oživil dramsko dejavnost. Prvo in drugo nedeljo v marcu so uprizorili igro iz loške zgodovine: *Umorjeni škof*. Igro je napisal in jo postavil na oder starološki kaplan Veider. Ko je nato odšel za ekspozita v Šentvid pri Lukovici, je tam zopet postavil Prosvetni dom in začel uprizarjati igre, med njimi tudi *Umorjenega škofa*. Starološki amaterski igralci so sodelovali tudi pri Debeljakovi postavitvi *Škofjeloškega pasijona* leta 1936 pred novo šolo v Kapucinskem predmestju.

Ivan Veider je v Stari Loki napisal tri igre: *Ugrabljeni Ladislav Starološki*, *Crngrobski razbojniki* in *Umorjeni škof*. Besedil prvih dveh nismo našli, tipkopis igre *Umorjeni škof* pa hranijo v ZAL Enota Škofja Loka in v Uršulinskem samostanu pri Svetem duhu.

Med prenavljanjem spomladi leta 1937 je starološka gledališka skupina gostovala v dvoranah bližnjih sosek. Za dve takratni gostovanji vemo, to so *Cigani*, gostovanje pri Sv. Duhu, in *Vislavina odpoved*, gostovanje v Virmašah. V tem času je gledališko dejavnost na Fari uspešno vodil kaplan Karel Babnik. Babnika so Nemci ob prihodu izgnali, Društveni dom pa so leta 1944 požgali partizani in

domači aktivisti. Od tedaj gledališča v Stari Loki ni več. Pač, leta 2007, že v 21. stoletju, v Stari Loki na mestu stare Štirnovne hiše zgradijo večnamensko Jurijevo dvorano, kjer lahko uprizarjajo tudi dramske iger.

Nepopolni seznam uprizorjenih iger (po ohranjenih gledaliških plakatih) v prenovljenem Prosvetnem domu:

Sezona 1937/1938

Rojenice, Janez Jalen, 26. jun. 1937, prva predstava v novem Starološkem domu na Marofu, na predvečer odprtja doma. *Izdaja pri Novari*, Cerar von Arx, prevedel Fran Albreht, kmečka tragedija, režija Peter Malec iz Narodnega gledališča Maribor, gostovanje Prosvetnega društva v Kranju 14. nov. 1937 (4. prireditev), *Sultanova hči in dobri vrtnar* (z akademijo), 12. dec. 1937, priredila Marijina kongregacija v Stari Loki, *Čevljar baron*, opereta, in *Snubači*, Vinko Vodopivec, Dramski prizor narodnih pesmi, 30. jan. 1938 (9. prireditev), *Radikalna kura*, avtor Rudolf Dobovišek, burka, scena, Skružni (iz Ljubljane), gostujoči igralci: Viko Guzelj iz Škofje Loke ter Hubert in Maks Bergant iz Kamnika, 20. feb. 1938 (10. prireditev), *Žrtev spovedne molčečnosti*, po romanu J. Spilmana, postna drama, 27. mar. 1938 (12. prireditev).

Sezona 1938/1939

Rokovnjači, Fran Govekar, narodna igra, 9. okt. 1938, otvoritvena predstava, *Podrti križ*, G. J. Rosa – J. O., drama, 20. nov. 1938 (3. prireditev), Akademija in igra: *Sv. Elizabeta*, 8. dec. 1938, v sodelovanju z Marijino kongregacijo, *Dr.*, Branimir Nušič, komedija, 22. jan. 1939, režija Hubert Bergant, gostovanje Dramatičnega društva Kamnik, *Pri belem konjičku*, veseloigra, 5. 2. 1939, *Prisega ob polnoči*, Manica Komanova, tragedija, 25. mar., 26. mar. 1939 (10. in 11. prireditev), *Miklova Zala*, Anton Cerar - Danilo, ljudska igra iz turških časov, po istoimenski Sketovi povesti, režija Viko Guzelj, Lojze Rešek, kostumi Ant. C. Danila, 9. apr., 10. april, 1939 (12. in 13. prireditev), *Narobe svet*, H. Horsky – J. O., veseloigra, 7. maj 1939 (14. prireditev), *Hasanaginica*, Milan Ogrizovič, drama, režija Karlo Babnik, 28. maja, 29. maja, 4. junija 1939 (15., 16. in 17. zaključna prireditev).

Sezona 1939/1940

Slehernik, 26. nov. 1939, gostovanje igralske skupine iz Preske, *Plavž*, France Klinar, drama, 26. dec. in 31. dec. 1939, režija Lojze Rešek, (3. in 4. prireditev), *Lažizdravnika*, Trije Tički, Jaka Štoka, burka, 28. jan. 1940 (8. prireditev), *Črna žena*, priredil Ivan Redenšek, 3. mar. 1940 (10. prireditev), *Mlada Breda*, opera, uglasbil Josip Lavtizar, pri klavirju, Karlo Babnik, 24. marec, 25. marec 1940 (11. in 12.

prirediv), *Mlinarjev Janez* (iz leta 1456), 26. 11. 1939, *Vrag in Katra*, igra, 5. dec. 1939? *Lepa Vida*, Josip Vošnjak, drama, 12. In 13. maja 1940 (16. in 17. prireditev).

Sezona 1940/1941

Šimkovi, G. Kadelburg, burka, režija Martina Šifrer, abiturijentka, gostovanje loških študentk, 1. sept. 1940, *Grče*, Slavko Savinšek, drama, dramaturgiral Jože Šorn, režija Lojze Rešek, 15. sept. 1940 (1. prireditev).

V Stari Loki po letu 1945 ni več gledališča, uprizorjanje gledaliških iger zamre. V letih 1999 in 2000 starološki amaterski igralci sodelujejo v Kokaljevi postavitvi *Škofjeloškega pasijona* v sosednjem mestu Škofja Loka. Šele leta 2007 se pri Zavodu sv. Jurija v Stari Loki z igro *Umorjeni škof* zopet začne dramska dejavnost v novo zgrajeni Jurjevi dvorani. Ob tej priložnosti smo to Veidrovo igro, ki jo je dramaturško dopolnil Ludvik Kaluža, izdali tudi v knjigi.

Sveti Lovrenc na Pohorju

Prosvetno in dramsko življenje v Sv. Lovrencu je zaživelo leta 1925 s prihodom duhovnika **Janeza Oblaka** (1886–1977)⁸. Novi župnik je bil zelo aktiven v duhovnem in prosvetnem delu in se je gledališko ujel s šolskim upraviteljem Josipom Petrunom, ki je režiral večino iger. Oblak je prevedel in priredil več kot petdeset iger, veliko jih je izšlo pri Cirilovi tiskarni v Mariboru. Še posebno rad je prevajal iz češčine, nemških predlog pa ni maral. Omenimo njegovo izvirno delo iz leta 1936 *Križ in sovjetska zvezda*. Med gradnjo Društvenega doma (1925 do 1928) so v gostilniški dvorani pri Kodru igrali najmanj naslednje igre: *Kristusovo trpljenje*, *Revček Andrejček*, *Podrti križ*, *Lumpacij vagabund (Trije ptički)* in *Županova Micka*. Po dokončanju Društvenega doma pa igre: *Miklova Zala*, *Jeftejeva hči*, *Imelda*, *Pasijon*, *Ubogi obrtniki*, *Mlada dekleta*, *Slehernik*, *Cefizelj*, *Križev pot*, *Quo vadis, Domine?*, *Črna žena*, *Svetišče gori*, *Teta iz Amerike*, *Miklavž in parkelj gresta v svate*, *Kovačeva nevesta*, *Križ in sovjetska zvezda*.

Med nemško okupacijo so Nemci Oblakove knjige in rokopise požgali, njega pa izgnali. Po vojni ga je nova revolucionarna oblast zaprla, ravnatelj Petrun pa je moral zapustiti učiteljevanje in gledališka dejavnost v Svetem Lovrencu na Pohorju je s tem zamrla.

Po letu 1945

Kot smo že omenili, po letu 1945 ni moglo v Sloveniji iziti nobeno dramsko delo z versko (beri krščansko) tematiko, niti ga ni bilo moč uprizoriti, kar pomeni popolno prekinitev verske dramatike in gledališča. Takoj po drugi vojni, leta 1945, je začela Kristina Brenkova izdajati zbirko *Mladi oder*, namenjeno šolam, pionirskim organizacijam in kulturno-prosvetnim društvom Svobod. V nekaj de-

set knjižicah je izšlo več kot sto iger, v katerih pa ni bilo prostora za verske igre. Nekateri redki dramski ustvarjalci, predvsem posvetni ali redovni duhovniki, so delo vseeno nadaljevali.

David Fortunat Doktorič (1887–1969), duhovnik, publicist, glasbenik. Pred fašizmom se je umaknil v Argentino, v Urugvaju je veliko sodeloval med Slovenci in Hrvati. Leta 1946 je napisal *Tja v Betlehem hitimo*.

Turnšek Metod (1909–1976), cistercijan, narodopisec, pisatelj in dramatik, prevajalec. Po drugi vojni profesor v Trstu in Gorici, nato v Tinjah in Celovcu. Leta 1936 je napisal dramo *Potujoči križ belih menihov*, leta 1961 igro *Božja planina*, leta 1966 *Zvezdi našega neba* in leta 1968 *Krst karantanskih knezov*.

Joža Vombergar (1902–1980), zdravnik, politik, pisatelj, je leta 1937 napisal igro *Sv. brata Ciril in Metod*. Maja 1945 je emigriral in kasneje živel v Argentini. Tam je leta 1949 napisal še igro *Pozdravljen, ljubljanski škof!*

Leta 1949 izide v Argentini *Velika maša za pobite Slovence*, avtorja **Tineta Debeljaka**, literarnega kritika, prevajalca, urednika in pesnika. To veliko, tragično in dramatično besedilo je neke vrste »*Veliki slovenski križev pot (ali pasijon)*«, ki še čaka na dramatizacijo.

Branko Rozman (1925–2011), duhovnik, pesnik, dramatik. Leta 1945 se je umaknil na Koroško nato v Argentino, od leta 1991 do smrti je živel v Sloveniji. Poleg pesmi je objavljaj tudi kratko prozo, uveljavil pa se je zlasti kot dramatik: *Človek, ki je umoril Boga* (1959) in *Obsodili so Kristusa* (1962). Napisal je tudi številne članke z duhovno in družbeno problematiko, tako je znan njegov članek *V Rogu ležimo pobiti*, ki ga je leta 1968 objavil v Buenos Airesu pod psevdonimom *Tomaž Kovač*.

Ivan Mrak (1906–1986), dramatik, pisatelj in esejist, je verjetno naš najizvirnejši duhovni dramski pisec. Bil je tudi sicer zelo plodovit dramatik, ki je razvijal teorijo himnične tragedije. Začel je leta 1924 z avantgardno dramo *Obločnica, ki se rojeva*, kateri sledijo leta 1929 *Slepi prerok*, leta 1930 *Mona Gabriela*, leta 1932 *Kapitan Scott*, leta 1936 *Prezident Abraham Lincoln* in istega leta *Karadžordže*, leta 1937 *Heinrich von Kleist*, leta 1938 *Emigrantska tragedija, Čajkovski* ter *Grohar* leta 1938. V vojnem času je napisal revolucijsko tetralogijo (*Mirabeau, Marat, Andre Chenier, Robespierre*). Med drugo vojno in takoj po njej (1941–47) je spremljal razpad vrednot, odpor, slovensko revolucijo in dr-

žavljansko vojno s *Slovensko tetralogijo* (*Talci* leta 1942–43, *Gorje zmagovalcev* leta 1943–44, *Rdeča maša* leta 1944–46, *Blagor premagancev* leta 1943–75) in *Rdeči Logan* leta 1944.

Nas zanima njegov biblični ciklus. Začenja ga leta 1955 s pasijonsko himnično trilogijo *Proces* (*Človek iz Kariota*, *Veliki duhovnik Kajfa* in *Prokurator Poncij Pilat*).⁹ Nadaljuje leta 1958 s himnično tragedijo *Apostol Peter*, kateremu sledita leta 1960 himnični misterij *Janez Evangelist* in leta 1964 himnična tragedija *Herodes Magnus*. Te svetopisemske drame je kot vse druge prvi interpretiral samo ožjemu krogu poslušalcev, za njim pa v celoti Radio Trst. V letih 1980–81 pa so drame uprizarjali v SNG Trst in ga ponesli po vsem Tržaškem, Goriškem, Benečiji in Koroški. Leta 1982 so *Mrakov Proces* trikrat igrali v mengeški cerkvi, ponovno pa prav tam leta 1992. Z njo so leta 1993 gostovali v Breznici, Komendi, Logatcu, v Velesovem in v Bohinjski Bistrici.

Mrakov bogat literarni opus šteje nad trideset himničnih tragedij, največkrat so to himne življenja, umetnosti in državotvornosti. Največji dramski uspeh je dosegel z uprizoritvijo zgodovinske tragedije *Marija Tudor* leta 1966 na odru ljubljanske Drame. Leto kasneje je *Mrak* za to tragedijo prejel nagrado mesta Ljubljana.

Mirko Mahnič, roj. 1919, dramatik, lektor, režiser. Leta 1954 napiše *Tridelno igro o bridki smrti in koščku veselega upanja* (I. Soldaški mizerere, II. Kmečki rekvijem, III. Kralj Matjaž). Kasneje tretji del zamenja s skrajšanim in prirejenim Romualdovim Škofjeloškim pasijonom in jo kot *Veliki slovenski pasijon* leta 1965 postavi na oder Slovenskega stalnega gledališča v Trstu.

Aleksij Pregarc, roj. 1936, je napisal tri igre z versko tematiko, *Hoja za pradednimi častmi* (1969), *Črni galebi* (1929) in *Božji vitez na slovenski zemlji* (1994).

Alojz Rebula, roj. 1924, klasični filolog, pisatelj, publicist, biblicist, katoliško angažiran esejist, se je rodil in živi v Trstu. Rebula spada med najpomembnejše sodobne slovenske avtorje. Leta 1995 je prejel Prešernovo nagrado za svoj literarni opus. Leta 1997 je dobil italijansko nagrado Acerbi za prevod svojega romana *V Sibilinem vetru* v italijanski jezik in leta 2005 nagrado Kersnik za roman *Nokturno za Primorsko* kot najuspešnejši roman leta. Tu omenimo njegovo biblično tetralogijo: *Četrti kralj*, *Pilatova žena*, *Savlov demon*, *Somrak*, iz leta 1985.

Na koncu 20. stoletja

Na koncu še besedo dve o oživljanju pasijonskih iger po drugi vojni, ki so bile v Sloveniji dolgo pod embargom, kakor druge duhovne drame oziroma verske

igre. Prvi, nam znani, povojni poskus uprizoritve pasijonske igre je bil leta 1969 v cerkvi sv. Lenarta pri novomeških frančiškanih po scenariju Poldeta Ciglerja, drugi pa leta 1981 tudi v redovniški kapucinski cerkvi sv. Ane v Škofji Loki, po predlogi p. Karla Gržana in režiserja Petra Jamnika.¹⁰ Igro ponovijo še leta 1987 v novi cerkvi na ljubljanskih Žalah. Sploh se v osemdesetih letih začne trda ideološka, protiverska in proticerkvena linija mehčati, kar nakazujejo že uprizoritve Mrakovega Procesa v letih 1982 do 1993 v Mengšu, čeprav so »varno« zaprte v tamkajšnji cerkvi. V drugi polovici osemdesetih pa se že kažejo prvi znanilci družbenopolitičnih sprememb. V Cankarjevem domu so začeli razmišljati, da bi v sodelovanju z več gorenjskimi ljubiteljskimi gledališkimi skupinami, uprizorili Škofjeloški pasijon. Takratni vodja ZKO (Zveze kulturnih organizacij) je bil Marjan Belina. Rezultat te akcije je bila *prva tekstnokritična, komentirana in v celoti prevedena izdaja Škofjeloškega pasijona*, ki je bila osnova kasnejše uprizoritve na prostem v Škofji Loki. Pod uredništvom Aleša Bergerja je izšla leta 1987 pri Mladinski knjigi v zbirki Kondor. Pri njej so sodelovali avtorji: Jože Faganel – prečrkovanje slovenskega besedila in fonetična transkripcija, spremna beseda in opombe ter prispevek Škofjeloški pasijon kot priča razvoja slovenskega jezika, Primož Simoniti – prečrkovanje in prevod latinskega in nemškega besedila, Marko Marin – Škofjeloški pasijon – signum temporis, Janez Höfler – Glasba v Škofjeloškem pasijonu, Goran Schmidt pa je pripravil izbor literature o Škofjeloškem pasijonu. Leta 1988 so v Mestnem gledališču ljubljanskem uprizorili Claudelovo *Marijino oznanjenje*. Ideološki zid je bil končno prebit.

P. Karel Gržan, rojen 1958, duhovnik, pisatelj, publicist in scenarist je leta 1998 v župnijski cerkvi Razborje po svoji predlogi uprizoril tako imenovani *Razborski pasijon*. Na koncu stoletja, v letih 1999 in 2000, pa zaživi v Škofji Loki integralni »Kokaljev« *Romualdov škofjeloški pasijon* na prostem, izvirno kot procesija in igra na odru v vsej mogočnosti in lepoti. Več kot dvestoletni speči popek slovenske duhovne drame je zopet zacvetel.

Marjan Kokalj, rojen 1969, duhovnik, jezuit, teolog, slavist in etnolog, diplomiral je leta 2000 s temo *Duhovno zgodovinski pogled na slovensko dramatiko in gledališče od nastanka Slovencev do profesionalizacije*. Leta 2002 je s temo *Škofjeloški pasijon* diplomiral še na etnologiji. Kokaljevi deli sta velik prispevek k zgodovini duhovne drame pri Slovencih. Poleg Kuretovega dela iz leta 1981 in standardnih del slovenskega slovstva in dramatike mi je bilo prav Kokaljevo delo osnova za moja amaterska prispevka o duhovni dramati na Slovenskem v 19. in 20. stoletju.

Pomembno sem si pri delu pomagal tudi z najnovejšim delom **Alenke Goljevšček**, *Od (A)brama do Ž(upančiča) – vsebine 765 dram slovenskih avtorjev*, ki je izšlo pri Slovenskem gledališkem muzeju v Ljubljani 2011.

Poleg splošno dostopnih virov sem si precej pomagal s knjižnim gradivom iz Škofijske knjižnice v Ljubljani, do nekaterih podatkov sem se dokopal sam, nekaj pa sem jih napaberkoval s svetovnega spleta in pogovorov s poznavalci in protagonisti. Kot sem dejal v uvodu, imajo strokovnjaki, literarni in dramski teoretiki še posebej, še kar nekaj stvari postoriti v zvezi s tako imenovano duhovno dramo ali kako drugače imenovanimi verskimi, religioznimi igrami in uprizoritvami. Prav na koncu naj dodam navedek iz knjige Alenke Goljevšček (2011):

»... slovenske drame so žive in verodostojne priče našega dejanja in nehánja in nam znajo veliko povedati o naši sedanjosti in prihodnosti, saj si dramatiki problemov, o katerih pišejo, ne izmišljajo, pišejo o tistem, kar jih zadeva in vznemirja, torej o materialno/duhovni realnosti. Žal mi teh prič ne poslušamo, s tem pa se samouničevalno odrekamo svojim koreninam. Smo narod, ki še danes ne zna sprejeti in nositi svoje zgodovine, raje z njo manipuliramo in jo konstruiramo, potem pa smo hudo presenečeni, ko doživljamo »krizo identitete« in iz različnih »zgodb o uspehu« neusmiljeno treskamo na realna tla. Pa bi te treske gotovo lahko precej bolje amortizirali, če bi bili pripravljeni in sposobni učiti se iz tega, kar je na stotine ustvarjalnih Slovencev začutilo, oblikovalo, premislilo, domislilo – za včeraj, za danes in jutri, za nas kot Slovence in kot ljudi. Naj pričujoča knjiga pripeva k temu cilju!«

Pripis:

Alenka Goljevšček, filozofinja, pisateljica, raziskovalka slovenskega ljudskega slovstva, esejistka in dramatičarka, roj. 1933, me je za nekaj časa, v šolskem letu 1961/62, poučevala filozofijo na II. državni (Šubičevi) gimnaziji Ljubljani. Ta šola je za nekaj časa ohranjala tradicijo poučevanja latinskega jezika po leta 1958 ukinjeni Klasični gimnaziji v Ljubljani. To nesmiselno in žalostno epizodo je Goljevščkova opisala v družbenokritični komediji *Pod Prešernovo glavo* (1984), ki je bila velik slovenski in vsejugoslovanski dramski komad. V zadnjem obdobju se je skupaj z možem Tarasom Kermaunerjem (1930–2008) lotila projekta *Rekonstrukcija in reinterpretacija slovenske dramatike*, v katerem analizirata svet in človeka skozi slovensko dramatiko.

Opombe

- ¹ Niko Kuret, Duhovna drama, Literarni leksikon, študije, 13. zvezek, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede SAZU, Ljubljana 1981.
- ² ES, Ljubljana 1992, zvezek 6, str. 79.
- ⁴ Anton Mahnič (1850–1920), škof, doktor teologije, profesor, pisatelj, kritik, urednik. Leta 1888 je ustanovil revijo Rimski katolik, v kateri je podajal svoje strogo katoliške poglede na družbo, politiko in umetnost. S tem je v slovenskem kulturnem in političnem prostoru sprožil javno debato in pospešil "delitev duhov", ki je pretrgala obdobje "slogaštva" v takratni slovenski politiki.
- ⁵ Dve duhovni igri /Anima, Theophilus, Ljudske igre, 7. zvezek, Založba ljudskih iger, Kranj 1934.
- ⁶ Vestnik slovenske prosvetne zveze, 1940, leto 19, številka 11.
- ⁷ Velik poznavalec Škofjeloškega pasijona, dr. France Koblar, je zapisal, da je bilo v začetku prejšnjega stoletja še nekaj pasijonske opreme na podstrešju starološkega gasilskega doma. Če je ta šla nato leta 1934 v novi Društveni doma, je nato tam deset let kasneje v nesmiselnem požaru ta tristoletna priča slovenske dramatike žalostno zgorela.
- ⁸ Janez Oblak, življenje in delo, diplomsko delo Marka Rakovnika, Maribor 2004.
- ⁹ Mrak, 1985
- ¹⁰ Florjančič, Alojzij Pavel, Novejše pasijonske uprizoritve na Slovenskem, v: *Pasijonski doneski* 5 (69–88), Škofja Loka 2010

VIRI IN LITERATURA

- Florjančič, Alojzij Pavel, Novejše pasijonske uprizoritve na Slovenskem, v: *Pasijonski doneski* 5, Škofja Loka 2010.
- Goljevšček, Alenka, Od (A)brama do Ž(upančiča) – vsebine 765 dram slovenskih avtorjev, Slovenski gledališki muzej, Ljubljana 2011.
- Gledališki list SNG Drama 14, sezona 1948–1949, jubilej Edvarda Gregorina, Ljubljana 1949.
- Koblar, France, Slovenska dramatika I in II, Slovenska matica, Ljubljana 1972 in 1973.
- Kokalj, Marjan, Duhovno zgodovinski pogled na slovensko dramatiko in gledališče od nastanka Slovencev do profesionalizacije, diplomska naloga, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 2000.
- Kranjc, Marijan, p. Roman, Brata p. Angelik in p. Roman Tominec – glasnika pravičnosti in dobrote, Ljubljana 2011
- Kuret, Niko, Na pot, v: *Dve duhovni igri /Anima/Theophilus/*, Ljudske igre, 7. zvezek, Založba ljudskih iger, Kranj 1934.
- Kuret, Niko, Duhovna drama, Literarni leksikon 13, Ljubljana 1981.
- Mrak, Ivan, Biblični ciklus, Svetopisemske drame, Celje 1985.
- Slovenska knjiga, Seznam po stanju v prodaji, dne 30. junija 1939, uredil Niko Kuret, Ljubljana 1939
- Stržinar, Maja, Duhovna drama na Slovenskem, diplomsko delo, Ljubljana 2003.